

na één à twee weken afhankelijk van de klachten wat uren uit te breiden in het eigen werk, en (iv) dat in het rapport van de orthopedisch chirurg van 27 november 2007 het bestaan van soortgelijke klachten aan de rechtervoet nog steeds wordt aangenomen.

3.6.4. Reeds het vorenstaande brengt mee dat het oordeel van het hof in rov. 4.9.4 met betrekking tot art. 6:98 BW berust op gronden die dat oordeel niet kunnen dragen.

3.7. De overige klachten van het middel behoeven geen behandeling.

4. Beslissing

De Hoge Raad:

vernietigt het arrest van het gerechtshof 's-Hertogenbosch van 18 juni 2013;

verwijst het geding naar het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden ter verdere behandeling en beslissing;

veroordeelt Saint-Gobain in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van Swinkels begroot op € 483 aan verschotten en € 2.600 voor salaris.

| 160 | Noot

Redelijke toerekening aan een arbeidsongeval

mr. L.C. Dufour¹

In zijn arrest van 3 oktober 2014 heeft de Hoge Raad op grond van motiveringsgebreken een hofarrest vernietigd waarin condicio sine qua non-verband tussen ongeval en letsel was aangenomen, maar de schade niet aan het ongeval werd toegerekend omdat die in een te ver verwijderd verband tot het ongeval stond. Nu de Hoge Raad zich alleen over de motivering van het oordeel van het hof heeft uitgelaten en niet over de inhoud, is het belang van het arrest voor de praktijk beperkt. Wel maakt het arrest ons er weer op attent dat in geval van personenschade, die in condicio sine qua non-verband staat tot de aansprakelijkheidscheppende gebeurtenis, er zeer weinig tot geen ruimte bestaat om die schade niet ook toe te rekenen ex art. 6:98 BW aan de gebeurtenis.

De Hoge Raad heeft op 3 oktober 2014 een arrest gewezen over causaal verband tussen twee gebeurtenissen die niet direct met elkaar te maken hebben: een arbeidsongeval waarvoor de werkgever aansprakelijk is en een val in huis zes weken later. In dit artikel bespreek ik de beslissing van de Hoge Raad, het verschil tussen *condicio sine qua non*-verband (CSQN-verband) en de redelijke toerekening van art. 6:98 BW, het procesrechtelijk verband waarbinnen deze beslissing moet worden gezien en wat het belang van deze uitspraak is voor de schadebehandelingspraktijk. Voor een goed begrip van het arrest en de reikwijdte daarvan, zijn de feiten en de beslissingen van de lagere rechters belangrijk, daar begin ik dus mee.

De feiten

Swinkels, destijds begin veertig², is op 1 juli 2004 in dienst getreden van Maxit als vorkheftruckchauffeur/order picker. Maxit, later overgenomen door Saint-Gobain, is een groothandel in bouwmaterialen. Op 10 mei 2006 is Swinkels in het magazijn aangereden door een heftruck bestuurd door een collega. De precieze toedracht van dit ongeval is niet duidelijk. Bij dit ongeval zijn vier tenen van Swinkels' rechtervoet gebroken. Swinkels voet is in het gips gezet. Vanaf begin juni heeft hij vervangend zittend werk op een vorkheftruck verricht. Op 23 juni 2006 is Swinkels door de arbo-arts gezien. Zijn voet was uit het gips. De arbo-arts heeft gezegd dat hij halve dagen zittend werk mocht doen en na een à twee weken afhankelijk van de klachten zijn uren mocht uitbreiden en daarna geleidelijk zijn eigen werkzaamheden kon hervatten. Met andere woorden: van 30 juni tot 7 juli 2006 mocht Swinkels vier uur per dag zittend werk doen, daarna mocht hij meer uren gaan werken en langzaam weer werkzaamheden met de stapelaar gaan doen. Op 28 juni 2006 heeft Swinkels enige tijd op de heftruck gereden en werkzaamheden verricht. Of hij dit op eigen initiatief heeft gedaan of op verzoek van Maxit, is niet vast komen te staan. Toen Swinkels aan het eind van de dag thuis kwam, is hij naar eigen zeggen gestruikeld over de deurmat en heeft hij ernstig knieletsel opgelopen. Swinkels stelt dat het knieletsel aan het ongeval van 10 mei 2006 is toe te rekenen. Maxit/Saint-Gobain heeft aansprakelijkheid voor de

¹ Laurien Dufour is advocaat bij WIJ advocaten.

² Ten tijde van het ongeval in 2006 was hij 45.

schade als gevolg van het eerste ongeval erkend. Zij heeft geen aansprakelijkheid voor het tweede ongeval willen erkennen omdat de het tweede ongeval in een te ver verwijderd verband van het eerste ongeval staat.

De kantonrechter heeft na bewijslevering door Swinkels geoordeeld dat Saint-Gobain aansprakelijk is voor het knieletsel opgelopen bij het tweede ongeval. Saint-Gobain heeft hiertegen hoger beroep ingesteld. Zij heeft primair aangevoerd dat het letsel als gevolg van het ongeval op 10 mei op 28 juni restloos was genezen. Subsidiair heeft Saint-Gobain gesteld dat eventueel restletsel van het eerste ongeval niet de oorzaak van het tweede ongeval is geweest. Als het hof daar niet in mee zou gaan, had Saint-Gobain nog een laatste anker: het was onredelijk de gevolgen van de tweede val aan het eerste ongeval toe te rekenen vanwege de aard van de schade en het ver verwijderde causaal verband. Om het oordeel van de Hoge Raad goed te begrijpen, is het belangrijk wat langer stil te staan bij het arrest van het hof.

Het hof ging ervan uit dat Swinkels op 28 juni 2006 nog enige restbeperkingen ondervond vanwege de gebroken tenen van zijn rechtervoet. De arbo-arts had immers vijf dagen voor het tweede ongeval geadviseerd nog een à twee weken alleen halve dagen zittend werk te doen. Bovendien had een orthopeed op 27 november 2007 vastgesteld dat Swinkels toen nog klachten had als gevolg van de gebroken tenen³. Voorts ging het hof uit van CSQN-verband tussen de val over de deurmat en het voetletsel opgelopen bij het eerste ongeval. Volgens het hof was het een feit van algemene bekendheid, dat iemand met enige hinder aan zijn benen eerder valt over een oneffenheid die hij op zijn weg tegenkomt dan iemand met gezonde benen. Die verhoogde kans op een ongeval door beperkingen aan zijn benen werd vergroot omdat het hof aannam dat Swinkels – als gevolg van het rijden op de heftruck die dag – meer pijn aan zijn voet zal hebben gehad⁴.

Het hof oordeelde vervolgens dat de gevolgen van de val thuis – ook als het aannam dat Swinkels slaagt in het bewijs van het CSQN-verband – niet aan het ongeval op de werkvloer konden worden toegerekend. Hoewel het hof vooropstelde dat de aard van de schade letsel was, gaf het hof drie redenen waarom de gevolgen van het tweede ongeval hoe dan ook niet konden worden toegerekend aan het eerste ongeval:

1. het knieletsel staat in een zeer ver verwijderd verband van het eerste ongeval, zodat het knieletsel niet

is te beschouwen als een kenmerkend gevolg van het eerste ongeval;

2. Swinkels bediende zich niet van een hulpmiddel (zoals een stok of rollator die volgens het hof een zeker extra risico op een ongeval in zich dragen) waarin de oorzaak van de val thuis was gelegen. Hij was uitbehandeld en kon gewoon lopen;
3. Swinkels had zeggenschap over de inrichting van zijn huis. Een deurmat is zoiets gewoons, dat dit niet kan worden aangemerkt als een potentieel gevaarlijke doch niet te vermijden situatie voor Swinkels val. De val thuis was geen redelijkerwijs te verwachten of voorzienbaar gevolg van het ongeval op het werk.

Het hof heeft de vorderingen van Swinkels tot vergoeding van de schade als gevolg van het tweede ongeval afgewezen.

De beslissing van de Hoge Raad⁵

Swinkels is in cassatie gegaan. Hij heeft een rechtsklacht ingediend stellende dat het hof bij de toepassing van art. 6:98 BW was uitgegaan van een onjuiste opvatting. Subsidiair – voor het geval de Hoge Raad zou oordelen dat het hof art. 6:98 BW correct had toegepast – heeft hij aangevoerd dat het hof zijn oordeel dat het tweede ongeval niet aan het eerste ongeval kon worden toegerekend onvoldoende had gemotiveerd. De rechtsklacht faalt, de Hoge Raad overweegt dat het hof art. 6:98 BW goed heeft toegepast. Het hof heeft eerst het CSQN-verband beoordeeld tussen het eerste ongeval en het knieletsel opgelopen bij het tweede ongeval. Vervolgens heeft het hof zich de door art. 6:98 BW voorgeschreven vraag gesteld of de schade in zodanig verband staat met de gebeurtenis waarop de aansprakelijkheid van de schuldenaar berust (het eerste ongeval), dat zij hem, mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en van de schade, als een gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend. Het hof heeft bij dit onderzoek terecht alle omstandigheden van het geval betrokken⁶.

De Hoge Raad acht het oordeel van het hof dat het knieletsel in een te ver verwijderd verband van het teenletsel staat onbegrijpelijk in het licht van zijn eerdere overwegingen dat Swinkels nog niet klachtenvrij was op 28 juni 2006 en dat het aannemelijk was dat hij met de beperkingen aan zijn voet eerder ten val zou komen dan een niet beperkte persoon. In het licht van al wat het hof hieromtrent had overwogen, ziet de Hoge Raad niet waarom het knieletsel in een zeer ver verwijderd verband staat tot het teenletsel⁷.

Ook het oordeel van het hof dat Swinkels gewoon kon lopen en was uitbehandeld, is onbegrijpelijk, nu het hof

³ Rov. 4.9.1 van het arrest van het Hof 's-Hertogenbosch van 18 juni 2013, GHSHE:2013:2629.

⁴ Rov. 4.9.2 van het arrest van het Hof 's-Hertogenbosch.

⁵ HR 3 oktober 2014, ECLI:NL:HR:2014:2895.

⁶ Zie rov. 3.5 van het arrest van de HR.

⁷ Zie rov. 3.6.2 van het arrest van de HR.

daaraan voorafgaand had geoordeeld dat Swinkels nog enige restverschijnselen had op 28 juni 2006⁸.

De Hoge Raad heeft het arrest van het hof vernietigd en de zaak verwezen naar een ander hof voor verdere behandeling.

CSQN-verband en redelijke toerekening

Deze uitspraak laat mooi het verschil zien tussen het voor vestiging van aansprakelijkheid vereiste CSQN-verband en het daarna met behulp van art. 6:98 BW vaststellen van de omvang van de schade die aan de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis kan worden toegerekend.

Welke schade feitelijk door iemands onrechtmatige daad (of in het geval van werkgeversaansprakelijkheid: door de schending van de zorgplicht als bedoeld in art. 7:658 BW) is veroorzaakt, wordt vastgesteld aan de hand van het zogeheten CSQN-criterium (CSQN-verband). De schade die zonder de bewuste aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis niet zou zijn ontstaan, dient door de veroorzaker hiervan in beginsel te worden vergoed. Dit heet de zogeheten vestigingsfase. Voor de vestiging van aansprakelijkheid is CSQN-verband vereist.

Nu in het onderhavige geval sprake is van twee afzonderlijke incidenten, welke beide tot schade hebben geleid, is van belang of het tweede incident in CSQN-verband staat met het eerste incident. Oftewel: bestaat er causaal verband tussen het tweede incident (het struikelen over de deurmat) en het eerste incident (de aanrijding met de heftruck)?

Het hof heeft dit CSQN-verband veronderstelt onderwijs aangenomen. Tegen deze veronderstelling had Saint-Gobain geen incidenteel cassatieberoep ingesteld, maar nu het ging om een aanname van het hof (om vervolgens de vordering alsnog af te wijzen op een te ver verwijderd verband als bedoeld in art. 6:98 BW), kan Saint-Gobain hierop na cassatie nog terugkomen. Daarbij is het goed te beseffen dat indien partijen het over de uitkomst van de CSQN-toets niet eens zijn, het in beginsel aan de eisende partij is om te stellen en bij betwisting te bewijzen dat er CSQN-verband bestaat tussen de onrechtmatige daad en de schade (art. 150 Rv). Voor het in rechte bewezen zijn van het CSQN-verband dient dit met een re-

delijke mate van waarschijnlijkheid vast komen te staan⁹.

Als de aansprakelijkheid van de werkgever vaststaat (de vestigingsfase), is de vraag welke schadeposten kunnen worden toegerekend aan de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis (de omvangsfase). Art. 6:98 BW bepaalt dat slechts voor vergoeding in aanmerking komt schade die in zodanig verband staat met die gebeurtenis, dat zij hem mede gezien de aard van de aansprakelijkheid en van de schade als een gevolg van deze gebeurtenis kan worden toegerekend. Dat de schade onvoorzienbaar is of geen redelijk te verwachten gevolg is van de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis, hoeft niet aan toerekening in de weg te staan.

In de rechtspraak zijn vele voorbeelden te vinden van vermogensschade die volgens de rechter in een te ver verwijderd verband staat tot de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis¹⁰.

Nu art. 6:98 BW de aard van de schade als één van de twee specifieke omstandigheden noemt waarnaar gekeken moeten bij beantwoording van de vraag of toerekening redelijk is, is die rechtspraak niet goed toe te passen op gevallen van personenschade. Wanneer is in geval van personenschade sprake van een te ver verwijderd verband om de gevolgen toe te rekenen aan de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis? Ik heb op allerlei manieren gezocht, maar ik heb na het arrest Vader Versluis¹¹ geen uitspraken gevonden waarin sprake was van personenschade die in CSQN-verband stond met de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis maar die niet aan die gebeurtenis kon worden toegerekend (met uitzondering van het vernietigde hof arrest in deze zaak).

Het procesrechtelijk verband waarbinnen deze beslissing moet worden gezien

De Hoge Raad heeft het oordeel van het hof dat Saint-Gobain niet aansprakelijk is voor het knieletsel, het tweede ongeval, niet vernietigd omdat het onjuist is maar omdat het hof het oordeel onbegrijpelijk heeft gemotiveerd. Het grondbeginsel van een behoorlijke rechtspleging brengt mee dat elke rechterlijke beslissing ten minste zodanig moet zijn gemotiveerd dat zij voldoende inzicht geeft in de aan haar ten grondslag liggende gedachtegang om de beslissing zowel voor de par-

⁸ Zie rov. 3.6.3 van het arrest van de HR.

⁹ C.J.M. Klaassen, *Schadevergoeding: algemeen*, deel 2, Mon. BW B35, Deventer 2007, nr. 20.

¹⁰ HR 2 november 1990, NJ 1991, 24 de door de medehuuder aan een derde verschuldigde schadevergoeding was niet toe te rekenen aan een wanprestatie door de verhuurder, HR 30 september 1994, NJ 1996, 196 (Shell/Gouderak), schade van gemeente die ruim dertig jaar na onrechtmatige afvalstort door Shell een bestemmingsplan moest wijzigen i.v.m. die verontreiniging en Rb. Almelo 26 oktober 2005, ECLI:NL:RBALM:2005:AU5309 schade van bedrijven als gevolg van de afsluiting van het Twentekanaal na vervuiling met bluswater stond in een te ver verwijderd verband met de brand bij bandenfabriek Vredestein op 22 augustus 2003.

¹¹ HR 2 november 1979, NJ 1980, 77 (Versluis/Ziekenzorg) Vader Versluis is ingestort nadat zijn dochter door een medische fout is overleden. Vader Versluis vordert vergoeding van zijn schade omdat het ziekenhuis in zijn communicatie met hem onzorgvuldig en dus onrechtmatig heeft gehandeld. De Hoge Raad heeft het oordeel van het hof in stand gelaten dat de ineenstorting van vader Versluis een zo uitzonderlijke vorm van schade is en in een zo verwijderd verband staat met de gedragingen van het ziekenhuis, dat deze schade niet als een gevolg van deze gedragingen kan worden toegerekend.

tijen als voor derden – in geval van openstaan van hogere voorzieningen: de hogere rechter daaronder begrepen – controleerbaar en aanvaardbaar te maken¹². Een motivering is bijvoorbeeld onbegrijpelijk, omdat zij een *non sequitur* bevat: uit een door de rechter gebezigd argument kan de door hem getrokken conclusie niet volgen. De betekenis van het arrest is dus beperkt tot de wijze waarop een rechtbank of hof een oordeel moet motiveren dat letsel niet kan worden toegerekend aan de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis. Over redelijke toerekening en hoeveel afstand in tijd en plaats tussen de schade en de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis mag zitten, zegt de Hoge Raad niets.

Het arrest van het hof is ongelukkig gemotiveerd. Het hof had immers aangenomen dat Swinkels nog klachten en beperkingen aan zijn voet ondervond op 28 juni 2006 en dat iemand met een beperking aan zijn benen eerder valt over een oneffenheid dan iemand met een gezond stel benen¹³. Het hof heeft noch Swinkels, noch Saint-Gobain, een dienst bewezen door geen eigen oordeel te geven over het al dan niet bestaan van CSQN-verband tussen het eerste ongeval en het tweede ongeval en de vordering op het te ver verwijderd verband van art. 6:98 BW af te willen doen. Nu de toedracht van het eerste ongeval niet is komen vast te staan (omdat Saint-Gobain vermoedelijk in het kader van een minnelijke regeling de aansprakelijkheid voor het eerste ongeval had erkend in de hoop dat Swinkels zijn vorderingen als gevolg van het tweede ongeval zou laten rusten), is ook niet duidelijk of sprake was van specifieke veiligheidsnorm (een bepaling uit het arbo-besluit bijvoorbeeld) die Saint-Gobain had geschonden. Zoals bekend wordt personenschade die het gevolg is van een geschonden verkeers- of veiligheidsnorm ruim toegerekend, omdat die normen juist strekken tot voorkoming van personenschade.

De gevolgen van het arrest voor de schadebehandelingspraktijk

Dit arrest van de Hoge Raad volgt de arresten uit de jaren tachtig als Henderson/Gibbs¹⁴, Joe/Chicago Bridge & Iron¹⁵, en ABP/Van Stuyvenberg¹⁶. Als het CSQN-verband vaststaat en de benadeelde personenschade lijdt, wordt die schade toegerekend aan de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis, ook als die schade in een zeer ver verwijderd verband staat of die schade mede of zelfs grotendeels zijn oorzaak vindt in de persoonlijkheidsstructuur van de benadeelde. Er is alleen onder bijzondere omstandigheden ruimte een deel van de schade voor rekening van de benadeelde te laten, bijvoorbeeld

als hij zich – zijn hele persoon in aanmerking genomen – onvoldoende inspant om een bijdrage te leveren aan zijn herstel.

Het arrest laat naar mijn mening het grote belang van het CSQN-verband zien: als het *csqn*-verband vaststaat (of veronderstelonderwijs wordt aangenomen), wordt – in de regel – de personenschade toegerekend. De benadeelde is in beginsel op grond van art. 150 Rv belast met het bewijs van het CSQN-verband. Als er vraagtekens te zetten zijn bij het verband tussen de aansprakelijkheid scheppende gebeurtenis en de gestelde schade, doet de aangesprokene er goed aan zijn verweer tegen dat gestelde CSQN-verband goed gemotiveerd en van bewijsmiddelen en bewijsaanbiedingen voorzien aan te dragen. In de vestigingsfase kan de aangesprokene het CSQN-verband met succes bestrijden en meestal zonder het bewijsrisico te dragen, in de omvangsfase kan de aangesprokene in geval van personenschade – afgaand op gepubliceerde rechtspraak – weinig tot niets meer doen om te voorkomen dat de gestelde schade aan het voorval wordt toegerekend.

Conclusie

De kernoverwegingen van de Hoge Raad in dit arrest gaan niet over toerekening (art. 6:98 BW) maar over een gebrekkige motivering. Het arrest geeft geen nieuwe regel. Van de lijn van ruime toerekening bij personenschade uit de jaren tachtig wordt niet afgeweken: als eenmaal het CSQN-verband vaststaat, wordt in beginsel alle schade toegerekend. Nu de procedure is verwezen naar een ander hof, is over dit tweede ongeval misschien nog niet het laatste woord gezegd.

¹² HR 16 oktober 1998, NJ 1999, 7.

¹³ Ik citeer uit rov. 4.9.2 van het arrest van het hof: "Er is naar het oordeel van het hof weinig fantasie voor nodig om aan te nemen dat een in zijn lopen enigszins gehinderde voetganger bij enige oneffenheid op zijn looppad eerder onderuit zal gaan dan iemand die kan beschikken over een gezond stel benen."

¹⁴ HR 8 februari 1985, NJ 1986, 137.

¹⁵ HR 8 februari 1985, NJ 1986, 136.

¹⁶ HR 4 november 1988, NJ 1989, 751.